

ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ

ПШИК Богдан Іванович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>*

ГРУДЗЕВИЧ Уляна Ярославівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0243-7957>*

СТАСИШИН Андрій Васильович

*доцент, кандидат економічних наук,
декан факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>*

Анотація. *Визначено основні детермінанти успішного функціонування фондів розвитку громад та джерела формування ними фінансових ресурсів. Окреслено напрями посилення їх активної ролі у підтриманні фінансової стійкості територій та процесах повоєнного відновлення територій, які базуються на популяризації ідеї створення ТГ фондів розвитку, формуванні правової основи для формування фондами розвитку громад власних ендавментів, їх активної участі в інвестиційних процесах.*

Ключові слова: *економічна нестабільність, ендавменти, повоєнне відновлення, територіальні громади, фінансова стійкість, фінансові ресурси, фонди розвитку громад.*

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в Україні, зумовлена військовою агресією з боку російської федерації, спричинила порушення стійкості соціально-економічної системи країни, припинення чи істотного погіршення ефективності виробничо-господарської діяльності, зниження конкурентоспроможності підприємств та національної економіки загалом. Все це негативно позначається на функціонуванні чималої кількості територіальних громад (ТГ) та їх фінансовій стійкості, адже попри страшні руйнування українських міст та сіл, знищення критичної інфраструктури у багатьох громадах відбулось значне скорочення бізнесової активності з огляду на повну або часткову втрату активів підприємств, клієнтської бази та ринків збуту продукції, втрати багатьма мешканцями цих громад місця праці та, відповідно, джерела доходів, а відтак і появи мільйонів вимушених переселенців. Все це негативно позначається на обсягах податкових надходжень до місцевих бюджетів, які

є найвагомішим джерелом коштів для виконання покладених на ТГ функцій і завдань, забезпечення доступу населення до якісних послуг, а також ліквідації наслідків воєнних дій та подолання різного роду викликів і загроз для ТГ, породжених економічною нестабільністю.

Сьогодні більшість ТГ в Україні працюють в екстремальних умовах, що потребує належного забезпечення надійності та стабільності їх функціонування в умовах воєнного часу, передусім фінансового. Це спонукає органи місцевого самоврядування до пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів, зокрема – альтернативних, що дасть змогу зміцнити їх фінансову стійкість та розширить можливості у напрямку вирішення соціальних проблем, розвитку інфраструктури території, а в перспективі – укріпленню їхніх позицій в національній економіці.

Зарубіжний досвід управління публічними фінансами на субнаціональному рівні переконливо засвідчив, що однією з найефективніших моделей суспільної організації та залучення додаткових фінансових ресурсів є фонди розвитку громад. Зважаючи на хронічний дефіцит коштів у бюджетах окремих ТГ, особливо у нинішніх умовах, використання цього інструменту фінансування на місцевому рівні є абсолютно актуальним і своєчасним для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей фондів розвитку громад присвячено чимало уваги з боку як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів. Так, наприклад, Шаповал В.М. [7] досліджує особливості функціонування фондів місцевих громад з позицій співпраці і партнерства влади, бізнесу та громадянського суспільства. Теоретичні підходи до визначення сутності фондів розвитку громад, історичні аспекти їх розвитку, а також оцінка впливу на якість життя у громадах висвітлено у праці Гулевської-Черниш А.В. [9]. У статті Петрушенка Ю.М. [10] розкрито сутність та функції, а також проаналізовано зарубіжний досвід функціонування фондів розвитку громад з метою пошуку ефективних механізмів використання цього інструменту фінансування місцевого розвитку в Україні. Узагальнення зарубіжної і вітчизняної практики функціонування фондів розвитку громад здійснено у науковій праці Тимечко І.Р. [11, с. 313-319]. У праці Дубовика А.Л. [12] подано результати зведеного аналізу та загальну характеристику найпоширеніших для України та світу видів фондування, розкрито процедури створення та функціонування різних фондів місцевого рівня, зокрема в частині планування та підготовки до заснування відповідних фондів, наповнення їх фінансовими ресурсами, фінансування місцевих потреб та забезпечення прозорості використання коштів таких фондів.

Заслужують на увагу й дослідження багатьох зарубіжних авторів, у яких розкриваються різні аспекти функціонування та розвитку фондів місцевих громад. Так, праця Шумана М. [18] присвячена питанням створення інвестиційного фонду громади, а в роботі Берлінера П. та Спруйль В. [20] розкрито питання діяльності фондів громад у сфері імпакт-інвестування. Науково-прикладні аспекти щодо функціонування фондів громад, а також їхньої ролі у вирішенні широкого кола соціально-економічних проблем та сприяння розвитку територій знайшли відображення у працях Еванса П. [6], Кіммеля Й. [21] та багатьох інших. Однак їхні теоретичні обґрунтування і прикладні розробки, розраховані на країни з розвинутою ринковою системою господарювання, не повною мірою відповідають умовам розвитку вітчизняної економіки. Дослідження Поляка Л. [13] спрямовано на виявлення переваг та недоліків у діяльності фондів місцевих громад на базі проведення анкетного опитування, а також аналізу фінансової і статистичної звітності

низки громадських фондів Словаччини.

Попри значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених із зазначеної проблематики, існує потреба у подальших дослідженнях впливу фондів розвитку громад на фінансову стійкість територій з огляду на наявні виклики, які постали перед громадами та регіонами нашої країни, а також можливості їх повоєнного відновлення на базі механізмів акумулювання фінансових ресурсів фондами розвитку громад.

Метою статті є обґрунтування ролі фондів розвитку громад у забезпеченні фінансової стійкості територій в Україні, а також у процесах їх повоєнної відбудови.

Виклад основних результатів. У нинішній час перед українським суспільством постали нові, масштабні виклики, зумовлені військовими діями з боку російського агресора та економічною нестабільністю. Особливо чутливими до цих викликів виявились адміністративно-територіальні одиниці, зокрема територіальні громади, оскільки у багатьох з них існують суттєві прорахунки у системності підходів у сфері формування додаткових фінансових ресурсів та підвищення на цій основі рівня фінансової стійкості, а також автономності місцевих органів влади у прийняття рішень щодо фінансування місцевих потреб. Повномасштабна війна та кризові ситуації негативно позначаються на спроможності громад забезпечувати достатній обсяг ресурсів для реалізації покладених на них функцій та завдань, що в свою чергу призводить до обмеження доступу мешканців в отриманні відповідних послуг та погіршення їх якості. Така ситуація вимагає глибокого розуміння та всебічного аналізу механізмів забезпечення фінансової стійкості ТГ, зміст якої, на думку окремих вчених, проявляється в такому:

- забезпечення резервів фінансування коштів, здійснення ефективного використання власних та позикових коштів, вкладання коштів у інноваційну діяльність та фінансування розвитку [1, с. 231];

- здатність органів місцевого самоврядування акумулювати обсяг доходів, достатній для покриття їх видатків і забезпечення збалансованості бюджету протягом бюджетного року [2];

- стан доходів і видатків бюджету, їх структуру і динаміку, які забезпечують органам місцевої влади можливість повного, своєчасного і незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяють збалансованому розвитку економіки і соціальної сфери [3];

- нормальне функціонування суб'єкта місцевої влади, реалізація всіх закріплених за ним повноважень на основі повного та своєчасного фінансування передбачених в бюджеті витрат, включаючи погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього боргів [4];

- забезпечення безперервності основних бізнес-процесів ТГ [5, с. 6].

Одним із сучасних механізмів зміцнення фінансової стійкості ТГ, який вже впродовж тривалого часу використовується органами місцевої влади у зарубіжних країнах, а впродовж останніх років набувають дедалі більшої популярності в Україні, є фонди розвитку громад, які функціонують як неприбуткові організації [6] в межах конкретних територій, а їх діяльність спрямована на акумулювання грошових коштів у вигляді благодійних внесків з подальшим спрямуванням їх на заходи і проєкти розвитку ТГ, що здійснюється, як правило, у формі грантової підтримки. На основі аналізу літературних джерел [7, 9 – 13] виокремимо характерні особливості фондів розвитку громад:

- функціонують в межах визначених територій та фокусують свою діяльність

виключно на фінансуванні конкретних місцевих потреб, спрямованих на забезпечення сталого розвитку ТГ та поліпшення якості життя її мешканців;

- залучають для розвитку місцевих громад ресурси з різних джерел фінансування (бюджетні асигнування, благодійні внески від населення і бізнесу, гранти та інвестиції), залишаючись при цьому незалежними від влади, донорів та інших організацій у фінансових рішеннях;

- надають кошти іншим некомерційним організаціями на цілі забезпечення місцевого розвитку переважно у формі грантової підтримки;

- надають донорам послуги, спрямовані на реалізацію ними своїх філантропічних цілей;

- прагнуть бути постійним джерелом коштів для ТГ та постійно підвищувати свою фінансову незалежність шляхом розширення спектра джерел фінансування та створення власного ендавменту;

- залучають місцевих мешканців до процесу прийняття фінансових рішень та вибору пріоритетних напрямів та проєктів для фінансування;

- демонструють високий рівень прозорості через прозорі політику і процедури усіх аспектів діяльності (зокрема й фінансових рішень), а також регулярне подання звітності мешканцям громади про виконані завдання, досягнуті результати та фінансовий стан.

Впродовж двох останніх десятиліть спостерігається поширення фондів розвитку громад як в Україні, так і у всьому світі призвело до необхідності виділення чітких ознак такої форми доброчинності. Основні причини популярності цієї моделі викликані не стільки її відмежуванням від усталених практик благодійності, скільки поширенням серед суспільства принципів так званої «нової» філантропії з одного боку, і перехід від сприйняття місцевої спільноти як абстрактного «муніципального формування» до більш системного розуміння місцевої громади, яка має приховані ресурси та поєднує мешканців, що мають мету покращити середовище свого проживання – з іншого.

Базовим підґрунтям для створення та функціонування фондів розвитку громад в Україні став прийнятий Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [8]. Активна поява фондів розвитку громад в Україні на сільському, міському та обласному рівнях спостерігається починаючи з 2014 року, що пов'язано з формуванням нормативної бази у сфері поглиблення фінансової автономії ТГ, а також стимулюванням з боку держави процесів створення на відповідних цільових фондів та фондів розвитку. Також з часом спостерігається чітке фокусування фондів на вирішенні конкретних завдань місцевого розвитку в умовах наявних викликів та проблем, що постають перед ТГ. Якщо діяльність сільських фондів розвитку зосереджена на розбудову та вдосконалення сільської інфраструктури, то аналогічні фонди в містах дедалі більше спрямовують фінансові ресурси на реалізацію освітніх, культурних програм, а також проєктів розвитку підприємництва (зокрема й соціального) на базі отримання фінансової та технічної допомоги від різного рівня міжнародних організацій.

Фонди розвитку громад позитивно впливають на процеси забезпечення фінансової стійкості ТГ. З одного боку, якщо фонд розвитку утворений територіальною громадою, будь-які надходження в його межах позитивно позначаються на обсягах доходів спеціального фонду бюджету ТГ та можуть бути використані на фінансування різного роду заходів та проєктів. А з іншого боку, окремі витрати та інвестиції фонду розвитку громади можуть сприяти розширенню дохідної бази для бюджету ТГ. Так, наприклад, фінансування фондом розвитку

громади заходів зі скорочення безробіття та розвитку підприємництва сприятиме збільшенню кількості робочих місць в межах ТГ, а відтак і збільшенню обсягів надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб, а також податку на прибуток підприємств. А організація та проведення на території громади за рахунок коштів фондів розвитку спортивних змагань, концертів, виставок, фестивалів та інших подібних масштабних заходів позитивно вплине на доходи громади в частині туристичного збору, а також зростання обсягів надходжень від податку на прибуток місцевих підприємств до бюджету громади, оскільки туристи витратять кошти на придбання їхніх товарів і послуг, що призведе до зростання виручки від реалізації цих підприємств. Якщо ж фонд розвитку громади функціонує за моделлю недержавного прибуткового фонду¹, а така практика доволі поширена у зарубіжних країнах, то окрім зазначених вище вигід, для ТГ буде відповідна економія на витратах порівняно з варіантом фінансування за рахунок бюджету громади.

Фонди розвитку громад здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів за грантовою процедурою, докладаючи чимало зусиль для заохочення інших контрагентів до активних дій, зокрема шляхом надання грантів громадським організаціям, ініціативним групам або окремим особам на втілення проєктів, що реалізуються в межах територіальної громади та спрямовані на вирішення місцевих проблем. Будь-які напрями основної діяльності фонду (співпраця з представниками влади, бізнесу та громади, моніторинг проблем спільноти, підготовка персоналу, формування цільового капіталу і надання грантів) спрямовані на розвиток громади й задоволення потреб її представників [13].

Загалом успішне функціонування фондів розвитку громад та посилення їх активна роль у підтриманні фінансової стійкості ТГ, особливо в умовах економічної нестабільності, визначається такими детермінантами:

- формування стабільної та диверсифікованої ресурсної бази фонду, що дасть змогу не допускати залежності від конкретного джерела фінансових ресурсів;
- постійне проведення роботи з формування та подання грантових заявок на отримання фінансування від державних установ, міжнародних організацій і приватних фондів;
- організація фандрайзингових заходів, орієнтованих на різні групи жертводавців, налагодження з донорами довгострокових та партнерських відносин, постійна робота над залученням нових донорів;
- постійне здійснення моніторингу за процесом витрачання коштів, а також регулярне звітування перед донорами та членами ТГ про цільове використання їхніх пожертв та результати діяльності фонду;
- формування бюджету фонду та інвестиційної стратегії на кожен фінансовий рік та чітке їх дотримання;
- забезпечення чіткого відображення усіх операцій у фінансовій звітності та прозорості діяльності фонду;
- періодичне проходження незалежних аудиторських перевірок та постійне здійснення внутрішнього контролю з метою отримання об'єктивної інформації про фінансовий стан фонду, дотримання вимог чинного законодавства відповідності фінансової звітності фонду;
- заснування та наповнення ендавмент-фонду для забезпечення стабільного потоку грошових надходжень, а також формування фінансового резерву для

¹Характеристика типів фондів розвитку громад детально висвітлена у праці [12, С. 27 – 31]

пом'якшення фінансових наслідків у разі настання непередбачуваних подій та прояву тенденцій економічної нестабільності;

- розроблення системи управління ризиками, яка включає засоби їх ідентифікації та діагностики, а також комплекс заходів щодо пом'якшення впливу цих ризиків на результати роботи фонду та, відповідно, фінансову стійкість ТГ;

- створення «аварійних» планів на випадок кризових ситуацій в роботі фонду, здійснення непередбачених витрат та настання пауз у надходженні грошових пожертв;

- ретельний відбір фінансових установ для обслуговування та інвестиційних менеджерів, які здійснюватимуть довірче управління активами фонду.

Особливу увагу фондам розвитку громад слід приділяти збору благодійних пожертв не лише від підприємств та організацій, а також фізичних осіб, зокрема тих представників територіальних громад, які внаслідок воєнних дій виїхали за кордон і мають стабільне місце праці. Популяризацію діяльності фондів розвитку громад доцільно здійснювати й серед представників української діаспори за кордоном, історичні корені яких виходять з тих територій, що найбільше постраждали від військової агресії.

Джерелом формування ресурсної бази фондів розвитку громад можуть бути також кошти, які надходять від урядів та органів місцевої влади територіальних громад іноземних країн, які анонсували свою фінансову участь у відбудові окремих міст і громад України. Так, відповідно до пропонуваної Президентом України концепції шефства над постраждалими внаслідок воєнних дій територіями окремі країни надали позитивну відповідь щодо участі у цьому процесі: над відновленням Житомирської області погодились взяти шефство Литва, Латвія та Естонія; м. Києва і Київської області - Великобританія; м. Харкова – Туреччина; м. Маріуполя і м. Одеси – Греція; Миколаївської області – Данія; Дніпропетровської області – Чехія; Чернігівської області – Латвія і Франція; м. Запоріжжя – Австрія [14; 15]. Окремі ТГ активізували роботу з містами-побратимами в плані отримання фінансової, гуманітарної та іншої допомоги. Так, наприклад, завдяки налагодженій співпраці громада м. Житомира отримує допомогу від низки зарубіжних міст і ТГ, зокрема Гданська, Гдині та Сопота (Республіка Польща), Ноблсвіла (США), Віченцо (Італія), Дортмунд (Німеччина). На нашу думку, фонди розвитку громад можуть стати оптимальним механізмом для отримання і використання цих коштів, який буде ефективним за умови належного контролю і прозорості операцій.

Роботу із залучення фінансування фонди розвитку громад повинні також спрямовувати на залучення коштів від волонтерських організацій, проведення освітньо-наукових, культурних, спортивних та інших «донорських» заходів (благодійних аукціонів, конференцій, концертів, форумів, фестивалів, ярмарок тощо), а також налагоджувати співпрацю із зарубіжними неурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на фінансову допомогу територіальним громадам в Україні.

Яскравим прикладом щодо останнього є діяльність Фонду розвитку громад та адвокації (м. Торонто, Канада), який працює під егідою Світового Конгресу Українців. Його метою є підтримка розбудови громад та їх інституційної спроможності, а також ініціатив, які інформують міжнародну спільноту про Україну та український народ, провадять адвокацію щодо питань підтримки України. Фонд співфінансує проекти до 3000 канадських доларів виключно за умови наявної 30% участі з інших джерел та за умови їх відповідності таким цілям: розбудова громад

та/або розвиток громадських провідників; формування правдивого іміджу України та українського народу; інформування про українську історію, культуру та сьогодення та ін [16]. Співпраця з подібними організаціями дасть змогу фондам розвитку громад в Україні залучити додаткові ресурси на основі встановлення горизонтальних зв'язків між локальними спільнотами різних країн та культур.

З огляду на зазначені вище особливості, фонди розвитку громад можуть і повинні стати активними учасниками процесу післявоєнного відновлення вітчизняної економіки в межах своєї територіальної громади, спрямовуючи акумульовані ресурси на цілі будівництва та реконструкції закладів освіти, охорони здоров'я, центрів надання адміністративних послуг тощо, ліквідацію завданої воєнними діями шкоди навколишньому середовищу та екології, відновлення об'єктів критичної інфраструктури (перш за все водо-, тепло-, електропостачання), реконструкцію пам'яток культури, а також забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили його внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією рф. При цьому повинні бути враховані громадські інтереси ключових заінтересованих сторін в місцевій громаді (вразливі групи населення; громадські організації; медичні, освітні, соціальні служби).

Основна проблема полягає в складності залучення пожертвувань до фондів, що також посилюється й слабким бажанням участі фізичних та юридичних осіб у благодійній діяльності. Така ситуація пояснюється як недовірою населення до діяльності благодійних організацій, так і, загалом, складним матеріальним становищем населення країни та втратою значної частини сімей місця роботи і майна під час війни з рф, подоланням країною наслідків воєнних дій, зниженням ділової активності в країні.

Зовсім протилежною є ситуація у зарубіжних країнах, де історично державна підтримка освіти, науки і культури є недостатньою, а національні традиції заохочують приватну благодійність та філантропію. Варто відзначити, що у США, яка є світовим лідером у цій сфері, благодійністю займається 50% дорослого населення країни – понад 100 мільйонів чоловік, і щорічно американська сім'я витрачає на благодійність в середньому 1470 доларів США. У 2022 році в США пожертви на благодійність склали майже 2% ВВП [17].

Таким чином в Україні спостерігається слабе бажання домогосподарств виступати донорами для фондів розвитку громад з огляду на складне матеріальне становище, фінансову підтримку Збройних сил України, а також загальну необізнаність щодо специфіки функціонування зазначених фондів. Це потребує, насамперед, формування в Україні культури благодійництва, яка є ще досить новою для нашої держави, особливо в питаннях донорських ініціатив та філантропії.

Насамперед вважаємо, що в Україні у повоєнний період слід зосередитися на формуванні культури благодійництва, яка є ще досить новою для нашої держави. Відтак з метою популяризації фондів розвитку громад та формування культури благодійництва в Україні, на нашу думку, необхідно здійснити такі заходи: визначити цільову аудиторію з метою пропагування серед населення умов та порядку участі громадян у здійсненні благодійної діяльності; провести соціологічне дослідження та відповідний аналіз отриманих даних з метою виявлення причин відсутності довіри широких верств населення до фондів розвитку громад; започаткувати низку інформаційних заходів для громадян з метою популяризації діяльності фондів розвитку громад та ліквідації можливої недовіри до неї, передбачити на телеканалах (національних і каналах територіальних громад) ефірний час для програм по

висвітленню актуальних питань з цієї проблеми в Україні.

Слід звернути увагу на успішні приклади фондування в діяльності зарубіжних ТГ [18], а саме створення небюджетних прибуткових фондів громад (так званих «інвестиційних фондів громад»), які би створювалися з метою отримання доходу від фінансування комерційних проєктів на території громади, а в ролі інвесторів виступали її мешканці та місцевий бізнес. Сьогодні в Україні цю модель реалізувати неможливо, оскільки інвестиційний фонд за своєю природою є інститутом спільного інвестування, який може функціонувати у вигляді корпоративного чи пайового інвестиційного фонду, а держава, ТГ та юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25%, не можуть бути його учасниками (згідно ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування») [19]. Відтак сьогодні назріла потреба внесення відповідних змін до вітчизняної законодавчої та нормативної бази в частині можливостей щодо створення ТГ подібних організацій.

Іншим механізмом, який активно використовується ТГ і некомерційними організаціями зарубіжних країн та позитивно впливає на їх фінансову стійкість, є наявність у розпорядженні фонду розвитку громади спеціального ендавменту або цільового капіталу [20], який формується за рахунок внесених грошових пожертвувань та передається у довірче управління фінансовим установам з метою отримання доходу від інвестування коштів у ринкові активи, та який буде використаний для подальшого фінансування статутної діяльності фонду розвитку громади. Переважно ендавменти створюються зацікавленими засновниками для фінансової підтримки діяльності певних неприбуткових організацій. Такий підхід дозволяє постійно нарощувати активи ендавменту, що, з одного боку, розширює фінансові можливості фонду, а, з іншого боку, ефективно захищає їх від можливого «проїдання» коштів в ситуації непередбачених пауз у зборі пожертвувань. Ресурси ендавменту зазвичай формуються із внесків локальних підприємців, приватних осіб, владних інститутів та усіх інших зацікавлених суб'єктів [21].

З огляду на відсутність в Україні належного правового підґрунтя для створення та функціонування ендавментів, необхідно розробити та прийняти спеціальний закон, який повинен регламентувати цілі, напрями, відносини у сфері цільового капіталу, порядок його формування та використання, права жертводавців, вимоги до власників ендавментів та органів управління ними, особливості довірчого управління та інвестування коштів у ринкові активи, а також механізми контролю за цими процесами. У цьому документі обов'язково слід прописати положення, які б регламентували види ендавментів, вимоги до економічних суб'єктів, які здійснюють їх формування та управління ними, а також особливості взаємодії цільового капіталу з установами фінансового сектору, які можуть виконувати роль управляючих компаній, а також економічними суб'єктами, які здійснюють консалтингову підтримку процесів управління цільовим капіталом. Оскільки в чинній правовій базі ці питання не набули належного розвитку, розроблення та запуск в дію такого документу створить стартові умови для створення та подальшого розвитку ендавментів не лише у сфері функціонування фондів розвитку громад, а й інших сферах суспільної діяльності (освіта, наука, культура, охорона довкілля тощо).

Таким чином активізація процесів створення та функціонування фондів розвитку громад як важливого джерела для фінансування ТГ, з одного боку, сприятиме формуванню інвестиційної бази для диверсифікації економічної діяльності на місцевому рівні, з іншого, – спонукатиме її членів до активізації громадського контролю за ефективністю використання таких коштів.

Вітчизняні фонди розвитку громад, незважаючи на їх невелику популярність, повинні у своїй повсякденній діяльності докладати чимало зусиль до розвитку локальної філантропії, активізації місцевого населення, налагодження соціального партнерства та мобілізації ресурсів громади. Саме ці фонди повинні стати основною з'єднувальною ланкою між місцевою владою, ініціативними групами та бізнесовими структурами, зокрема в частині формування благодійних коштів як на ліквідацію наслідків воєнних дій, так і на цілі майбутнього повоєнного відновлення.

Висновки. Для забезпечення всебічного розвитку в економічній, соціальній, культурній та інших сферах функціонування ТГ, вирішення проблеми подолання бідності, а також зміцнення фінансової стійкості громади та зростання добробуту її мешканців, органи управління ТГ повинні сформувати відповідну ресурсну базу не лише за рахунок бюджетних коштів, а й альтернативних джерел фінансування, до яких належать кошти, акумульовані у фондах розвитку громад.

Фонди розвитку громад є вагомим інструментом фінансового менеджменту, який має прикладний характер для діяльності ТГ та реально працює в умовах хронічного дефіциту фінансових ресурсів та обмежених обсягів фінансування з боку державного бюджету. Будучи додатковим джерелом позабюджетного фінансування пріоритетних напрямів і проєктів на місцевому рівні, вони дають змогу підвищити рівень фінансової стійкості та гнучкості ТГ у своєму розвитку. Ці фонди оперують цільовим капіталом (ендавментом) з метою вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку та підвищення якості життя мешканців громади. Наявність власних подібних фондів дає змогу ТГ розробляти ефективні довгострокові стратегії їх розвитку, забезпечуючи стабільність і передбачуваність в аспекті використання фінансових ресурсів.

Основними детермінантами, що забезпечують успішне функціонування фондів розвитку громад та посилення їх активної ролі у підтриманні фінансової стійкості ТГ, є такі: формування стабільної та диверсифікованої ресурсної бази фонду; постійне ведення грантової і фандрайзингової діяльності; активне залучення донорів та налагодження з ними партнерських відносин; моніторинг використання коштів та регулярне звітування перед громадою; формування і обов'язкове дотримання бюджету та інвестиційної стратегії фонду; забезпечення відкритості і прозорості у діяльності фонду; створення власного ендавмент-фонду та фінансових резервів; розроблення дієвої системи управління фінансовими ризиками фонду; наявність чіткого плану дій в умовах прояву економічної нестабільності та настання кризових ситуацій.

Формування ТГ фондів розвитку є особливо важливим та актуальним завданням не лише з огляду на поточну ситуацію, а й перспективи подальшого розвитку, оскільки після війни постане питання повернення до нормальної життєдіяльності ТГ, відновлення виробничих потужностей, об'єктів інфраструктури та соціального призначення. Особливо це стосуватиметься тих громад, які постраждали від бойових дій та потребуватимуть значних ресурсів для даних цілей, причому фінансові можливості держави у цьому плані будуть вкрай обмеженими. Саме за рахунок цього джерела фінансових ресурсів, у ТГ виникає можливість брати активну участь у задоволенні власних потреб та розв'язанні широкого кола завдань щодо власного розвитку. Адже у фондах розвитку акумулюються додаткові ресурси для реалізації проєктів, що сприяють поліпшенню рівня і якості життя в громаді, розвитку інфраструктури, освіти, культури та інших сфер суспільного життя, що мають місце в межах громади і є вкрай важливими для її мешканців.

Особливу увагу фондам розвитку громад слід приділяти збору благодійних пожертв від підприємств та організацій, мешканців громади, представників української діаспори за кордоном – вихідців з території громади, представників ТГ, які внаслідок воєнних дій виїхали за кордон і мають стабільне місце праці, а також коштів від іноземних країн, які анонсували свою фінансову участь у відбудові окремих міст і громад України.

Активізація процесів створення та функціонування фондів розвитку громад потребує розробки комплексу заходів, спрямованих на популяризацію ідеї створення ТГ фондів розвитку, а також поширення традицій філантропії та культури благодійності на жителів територій, у формуванні якої держава і ТГ повинні відігравати ключову роль. Також існує потреба у розробленні економіко-правового підґрунтя щодо формування фондами розвитку громад власних ендавментів та участі в інвестиційних процесах з метою отримання доходів та забезпечення стабільного потоку грошових надходжень на користь громади.

Список використаної літератури

1. Бурик М.М. Економічна та соціальна стійкість територіальних громад в умовах війни. *Інвестиції: практика і досвід*. 2024. № 12. С. 230 – 234.
2. Старостенко Н. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 7. С. 38–47.
3. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економічний простір*. 2008. № 12(1). С. 140–145.
4. Люта О.В., Боярко І.М., Пігуль Н.Г. Удосконалення методів оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9 (135). С. 194–201.
5. Стійкість громад: проблеми та рішення у прогнозуванні та реагуванні на кризи та загрози, спричинені повномасштабною війною. Звіт про дослідження: Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку КШЕ: Київ, 2023. 27 с.
6. Evans P. Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. *World Development*. 1996. vol. 24(6). pp. 1119–1132.
7. Шаповал В.М. Фонди місцевих громад – сучасний механізм партнерства влади, бізнесу та громадянського співтовариства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 7. С. 37-41.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / за заг. ред. А.В. Гулевської-Черниш. Київ: Книга плюс, 2008. 120 с.
10. Петрушенко Ю. М. Фонди розвитку громад: досвід міжнародного успіху та можливості функціонування в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 4. С. 193-199.
11. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.
12. Дубовик А. Фондування територіальними громадами – моделі, ресурси, створення та функціонування фонду громади. Науково-практичний посібник.

Інформаційний портал «Funding-lc.info», 2024. 98 с. URL: <https://funding-lc.info/wp-content/uploads/2024/05/Fonduvannya-teritorialnimi-gromadami-guide.pdf>.

13. Poliak L. The role of community foundations in local development – Slovak experience. *Theoretical and Applied Economics*. 2014. vol. XXI. №1(590). pp. 75-86

14. Колесніченко О. Шефство країн над відбудовою регіонів: чи спрацювала ідея Зеленського. Економічна правда. 2023. 10 березня. URL: <https://pravda.com.ua/publications/2023/11/10/706443/>

15. Вівчарик Н. Відбудова України: як і за чий гроші. Український тиждень. 2023. 19 жовтня. URL: <https://tyzhden.ua/vidbudova-ukrainy-iak-i-za-chyi-hroshi>.

16. Фонд розвитку громад та адвокації: розбудовуємо громади разом! URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-ta-advokaczi%d1%97/>

17. How U.S. philanthropy benefits the world. Share America: веб-сайт. URL: <https://share.america.gov/how-u-s-philanthropy-benefits-the-world/>

18. Shuman M. Creating a Community Investment Fund: Practical guide. Silver Spring: PVGrows, 2013. 42 p. URL: <https://www.pvgrows.net/wp-content/uploads/2015/03/Creating-A-Community-Investment-Fund-for-PVGrows-2013.pdf>

19. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>

20. Berliner P., Spruill V.N. Community Foundation Field Guide to Impact Investing from the desks: Practical guide. NY: Mission Investors Exchange, 2013. 144 p. URL: <https://missioninvestors.org/sites/default/files/resources/Community%20Foundation%20Field%20Guide%20to%20Impact%20Investing.pdf>.

21. Kimmel J. A guide to Community Foundations in the Netherlands: Practical guide. Berlin: Bundesverband Deutscher Stiftungen e.V., 2022. 31 p. URL: https://www.communityfoundations.eu/fileadmin/ecfi/knowledge-centre/Knowledge_Database/Laenderreport_2022_Netherlands_RZ.pdf.